

Poszerzanie wiedzy o Żydach i judaizmie

*Pomoc
naukowa*

1

1. Poszerzanie wiedzy o Żydach i judaizmie

2. Przewycięzanie nieświadomych uprzedzeń
3. Przeciwdziałanie antysemickim stereotypom i uprzedzeniom
4. Podważanie teorii spiskowych
5. Nauczanie o antysemityzmie przez edukację o Holokauście
6. Przeciwdziałanie negowaniu, zniekształcaniu i trywializowaniu Holokaustu
7. Antysemityzm i dyskurs pamięci narodowej
8. Reagowanie na incydenty antysemickie
9. Reagowanie na antysemityzm w internecie
10. Antysemityzm a sytuacja na Bliskim Wschodzie

Poszerzanie wiedzy o Żydach i judaizmie

W 2016 r. szacunkowa liczba ludności żydowskiej na świecie wynosiła blisko 14,5 mln.¹ Liczba ta może wydawać się znaczna, jednak ponieważ społeczności żydowskie są zazwyczaj skoncentrowane w pewnych obszarach, wielu uczniów mogło mieć niewiele lub zgoła żadnych okazji do poznania Żydów, ich tradycji i religii.

Ten brak bezpośredniego kontaktu i wiedzy może w miarę upływu czasu prowadzić do tworzenia uprzedzeń, plotek, pogłosek, mitów i stereotypów. Niewiedza może prowadzić do nieufności, a niezrozumiałe różnice mogą wywoływać strach i skłaniać do odrzucenia, co stanowi podatny grunt dla wykluczenia, nietolerancji i nienawiści.

Nauczyciele muszą być świadomi, że taki brak wiedzy i osobistego doświadczenia zwiększa prawdopodobieństwo ulegania stereotypom, zaś ograniczone informacje o nieznannej grupie mogą rodzić uprzedzenia (wobec tzw. tamtych).

„Tamci” to osoby nienależące do konkretnej grupy, którą można nazwać „nasi”. Według opublikowanych w 2009 r. badań nad istnieniem i względną siłą faworyzowania „naszych” kosztem „tamtych” na podstawie licznych kategorii tożsamości (typ ciała, poglądy polityczne, narodowość, wyznanie itp.), na nasze zachowanie wobec innych ludzi w znacznym stopniu wpływają ich cechy osobowe. Wyniki badania wykazały w szczególności, że:

- członkowie grupy „naszych” są traktowani przychylniej niż osoby nienależące do tej grupy w odniesieniu do niemal wszystkich kategorii tożsamości i we wszystkich kontekstach;
- więzi rodzinne i pokrewieństwo są najsilniejszym powodem różnicowania, przed poglądami politycznymi, wyznaniem, lojalnością kibiców sportowych czy preferencjami muzycznymi.

ŹRÓDŁO: Avner Ben-Ner i in., „Identity and in-group/out-group differentiation in work and giving behaviors: Experimental evidence”, *Journal of Economic Behavior & Organization*, t. 72, z. 1, 2009, s. 153-170.

Postrzeganie osób narodowości żydowskiej jako grupy „tamtych” sprzyja tworzeniu uprzedzeń. Poszerzenie wiedzy i zaznajomienie się z nieznaną tradycją jest jedną z kilku strategii nauczania, które mają na celu zmniejszenie uprzedzeń i postrzeganych różnic pomiędzy grupą „naszych” i „tamtych”.²

Celem tej pomocy dydaktycznej jest dostarczenie podstawowej wiedzy na temat religii, kultury i różnorodności społeczności żydowskich, a także ułatwienie zrozumienia korzeni, praktyk i zwyczajów, modlitw i przekonań religijnych tej zróżnicowanej grupy. Poniższe sugestie dydaktyczne mogą pomóc uczniom poszerzyć ich zrozumienie wielu aspektów bycia Żydem.

¹ „2016 World Jewish Population”, The Berman Jewish DataBank, <<https://www.jewishdatabank.org/databank/search-results/study/831>>.

² Maureen McBride, Scottish Centre for Crime and Justice, „What works to reduce prejudice and discrimination? A review of the evidence”, 14 października 2015, <<https://www2.gov.scot/Resource/0048/00487370.pdf>>.

Kontekst

Żydzi po raz pierwszy pojawili się jako odrębna grupa na Bliskim Wschodzie w drugim tysiącleciu przed naszą erą. Dzisiejsi Żydzi są różnorodną grupą o różnym pochodzeniu narodowym, cechach fizycznych oraz różnych poziomach i rodzajach religijności.

Termin „Żyd” odnosi się dziś do każdej osoby należącej do narodu żydowskiego lub wyznawcy judaizmu po konwersji. Zgodnie z prawem żydowskim – *halachą* – Żydem jest ten, kto ma matkę Żydówką, co oznacza, że Żydzi rodzą się Żydami. Wielu jednak nie postrzega tego terminu jako wyraźnego określenia przynależności religijnej, lecz uznania wspólnej historii kulturowej.

Diaspora żydowska rozpoczęła się po zburzeniu pierwszej świątyni w dzisiejszej Jerozolimie przez Babilończyków w 586 r. p.n.e. i trwała w czasach Cesarstwa Rzymskiego.³ Niektórzy Żydzi pozostali w tym regionie, mieszkając obok innych grup religijnych i etnicznych, jednak wielu wyemigrowało. Obecnie stosuje się różne terminy w odniesieniu do tej różnorodności geograficznej.

- **Żydzi aszkenazyjscy** to termin odnoszący się do Żydów, którzy ok. 800-1000 r. wyemigrowali do północnej Francji i Niemiec, skąd później przenieśli się do Europy Środkowo-Wschodniej, gdzie wielu posługiwało się językiem jidysz (hybryda języka hebrajskiego i niemieckiego).

- **Żydzi sefardyjscy** to Żydzi, którzy udali się do Hiszpanii i Portugalii; niektórzy osiedlili się w Afryce Północnej i w Imperium Osmańskim po wypędzeniu z Europy w wyniku działalności inkwizycji w XV i XVI stuleciu. Posługiwali się językiem *ladino*, tj. hybrydą hiszpańskiego i hebrajskiego.

- **Mizrachijczycy** to częste określenie ludności żydowskiej spoza powyższych dwóch grup mieszkających w Europie. Ich przodkowie w dużej mierze pozostali na Bliskim Wschodzie lub zamieszkiwali Afrykę Północną lub Azję Środkową.⁴

- **etiopski żydzi**, tzw. Beta Izrael, z których wiele tysięcy mieszka obecnie w Państwie Izrael.

- **inne żydowskie grupy etniczne**, zamieszkujące różne miejsca na świecie, od Indii po Kanadę.

Na przestrzeni wieków w niektórych miejscach Żydzi byli zapraszani przez władców do osiedlania się na określonym terytorium i uzyskiwali ograniczone prawa. Przed pojawieniem się rządów krajowych, prawa krajowe i obywatelstwa w obecnym kształcie, przywódcy społeczności żydowskich utrzymywali stosunki z monarchą, który zgodził się ich chronić.⁵

Oprócz języków narodowych, językiem jednoczącym dla Żydów w Izraelu i poza nim stał się hebrajski. Odrodzenie się starożytnego, biblijnego języka hebrajskiego jako żywego języka nowożytnego na przełomie XIX i XX wieku jest niezwykłym osiągnięciem kulturowym.

Przed Holocaustem, w którym w Europie życie straciło sześć milionów Żydów, na całym świecie żyło 16,7 milionów Żydów. W 2016 r. globalna populacja Żydów osiągnęła liczbę 14,4

³ De Lange, Nicholas, *An Introduction to Judaism* (Cambridge University Press, 2000), s. 27.

⁴ Więcej informacji na temat pojęcia Mizrachim i jego obecnego użycia w różnych miejscach na świecie pod adresami: <<https://www.myjewishlearning.com/article/who-are-mizrahi-jews/>>; <<https://www.myjewishlearning.com/article/mizrahim-in-israel/>>.

⁵ Przykłady takiego związku istniały we Francji, Anglii i Niemczech w XII wieku. Zob.: Gavin I. Langmuir, *Towards a Definition of Antisemitism* (London: University of California Press, 1996), s. 137-142.

milionów, co stanowiło niecałkowicie 0,2 procenta ludności świata. Obecnie największa wspólnota Żydów, ponad 6,5 miliona, zamieszkuje Państwo Izrael, gdzie stanowi ok. 75% ludności kraju.⁷

Pod koniec XIX w. Żydzi migrowali do tej właśnie części Imperium Osmańskiego. Na początku XX w. i po Holokauście liczba migrujących tam Żydów znacznie wzrosła.

Fakt, że ludność żydowska stanowi niewielki procent populacji wielu krajów (z wyjątkiem Izraela) oznacza, że ludzie w tych krajach mogli nigdy nie spotkać Żyda. Jednocześnie prawdopodobnym jest, że mieli oni kontakt z ludnością żydowską nie zdając sobie z tego sprawy, ponieważ wielu Żydów nie da się rozpoznać jako Żydów na podstawie wyglądu. Niektórzy ludzie kojarzą Żydów z chasydami, ultraortodoksyjnymi wyznawcami judaizmu, których tradycyjny wygląd (czarne kapelusze, brody oraz pejsy) jest dobrze rozpoznawalny.⁸ Niektórych religijnych Żydów można rozpoznać po nakryciu

Ludność żydowska w wybranych państwach członkowskich OBWE w 2016 r.

Kraj ⁶	Ludność żydowska	Ogólna liczba ludności (w milionach)	Procent (%) ludności żydowskiej
Azerbejdżan	8 400	9,7	0,87
Belgia	29 500	11,2	0,26
Kanada	388 000	35,8	1,08
Francja	460 000	64,3	0,71
Niemcy	117 000	81,1	0,14
Węgry	47 600	9,8	0,49
Włochy	27 400	62,5	0,04
Łotwa	5 000	2,0	2,5
Holandia	29 900	16,9	0,18
Moldawia	3 500	4,1	0,85
Rosja	179 500	144,3	0,12
Szwecja	15 000	9,8	0,15
Szwajcaria	18 800	8,3	0,23
Turcja	15 500	78,2	0,02
Ukraina	56 000	42,8	0,13
Wlk. Brytania	290 000	65,3	0,44
USA	5 700 000	321,2	1,77

głowy zwanym *kipa* (*jarmułka*). Jednak respondenci badania z 2018 r. dotyczące doświadczeń i postrzegania antysemityzmu

przez europejskich Żydów wskazywali, że czasem unikają publicznego okazywania swojej przynależności religijnej.⁹

⁶ Dane z Sergio DellaPergola, „World Jewish Population, 2016”. Berman Jewish DataBank, nr 17 (luty 2017) s. 24.

⁷ Główny Urząd Statystyczny Państwa Izrael, *Monthly Bulletin of Statistics – February 2019*, „Population, By Population Group”, <<https://www.cbs.gov.il/en/publications/Pages/2019/Monthly-Bulletin-of-Statistics-February-2019.aspx>>

⁸ Wielu chasydów nosi garnitury przypominające styl polskiej szlachty z XVIII w., kiedy rodził się judaizm chasydzki.

⁹ Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, „Doświadczenia i postrzeganie antysemityzmu: drugie badanie dotyczące dyskryminacji i przestępstw na tle nienawiści wobec Żydów w UE” (2018), s. 37, <<https://fra.europa.eu/en/publication/2018/2nd-survey-discrimination-hate-crime-against-jews>>.

Aspekty religijne

Według przekazów biblijnych naród żydowski to potomkowie Abrahama. Kluczową zasadą religijną judaizmu jest wiara w jednego, wszechwiedzącego, wszechmocnego, łaskawego i transcendentnego Boga, który stworzył wszechświat i wciąż nim rządzi. Według wyznawców judaizmu Bóg¹⁰ objawił swoje prawa i przykazania Mojżeszowi na Górze Synaj w postaci *Tory* (Pięcioksiąg Mojżeszowy, fundament prawa i tradycji żydowskiej), jednej z trzech części Biblii hebrajskiej, znanej także jako Stary Testament.¹¹ Judaizm jako religia poprzedza w czasie i wpłynęła na rozwój innych religii monoteistycznych, jak chrześcijaństwo czy islam. Wspólne dla wszystkich trzech religii są narracje założycielskie i kluczowe postaci, jak Abraham czy Mojżesz.

W judaizmie władza centralna nie spoczywa w jednej osobie, ale w świętych tekstach i tradycji. Tradycyjna praktyka religijna

obejmuje studiowanie i przestrzeganie praw i przykazań Bożych zapisanych w Torze i wyrażonych w Talmudzie (zbiorze pism rabinicznych). Żydowski przywódca religijny to rabin, uczonec i nauczyciel Tory, który pomaga interpretować i stosować prawo żydowskie. Rabin, podobnie jak świecki Żyd, jest zobowiązany do zawarcia małżeństwa i doświadczenia wszystkich trudności i przyjemności zwykłego życia.

Jak we wszystkich grupach religijnych i kulturowych, we współczesnym świecie w obrębie judaizmu istnieje wiele wyznań. Grupy te mogą odmiennie interpretować prawo żydowskie lub przyjmować różne standardy. Poniższe niepełne zestawienie przedstawia w zarysie największe grupy wyznaniowe.¹²

Żydzi **ortodoksyjni** zachowują w różnym stopniu tradycyjne prawa i zwyczaje żydowskie dotyczące liturgii, a także diety czy

ubioru. Podkreślają oni potrzebę pełnego poszanowania autorytetu halachy – całości praw judaizmu spisanych i przekazywanych ustnie – w przekonaniu, że objawiona wola Boga, a nie system wartości danej epoki, jest ostatecznym standardem postępowania. **Chasydzi** stanowią znaczną grupę ortodoksyjnych Żydów; wszyscy chasydzi są ortodoksyjni, lecz nie wszyscy ortodoksyjni Żydzi to chasydzi.

Ruch reformowany, czyli **judaizm postępowy** lub **liberalny**, wykształcił się na początku XIX w. w Niemczech, kiedy w Europie stopniowo eliminowano prawne i polityczne ograniczenia dotyczące Żydów. Ruch reformowany podkreślał osobistą interpretację nauki Tory, skracając jednocześnie liturgię, wprowadzając modlitwę i kazania w językach lokalnych, odchodząc od hebrajskiego, a także znosząc ograniczenia dotyczące diety, ubioru i świętowania szabat.

¹⁰ Dla wielu Żydów niepisanie pełnego imienia Boga – Jahwe – jest oznaką szacunku, bo napisane mogłoby zostać zmasowane lub odrzucone. Często używany jest więc termin JHWH.

¹¹ Nicolas de Lange, *An Introduction to Judaism* (Cambridge University Press), s. 50. 162-163.

¹² Więcej informacji o społecznościach żydowskich zob. <<https://www.myjewishlearning.com/article/the-jewish-denominations/>>.

Wpływową postacią tego ruchu był Mojżesz Mendelssohn (1729-1786), filozof żydowski narodowości niemieckiej.

Judaizm konserwatywny, tzw. **Masorti**, wykształcił się w Niemczech w połowie XIX w. w reakcji na postrzegane poluzowanie halachy przez ruch reformowany. Konserwatywni Żydzi pochwalali reformy judaizmu w dziedzinie edukacji i kultury (np. przyjęcie nowoczesnego ubioru), lecz powrócili do używania hebrajskiego w liturgii i przestrzegania zasad dotyczących diety, szabatu i niemal wszystkich rytuałów Tory. W latach osiemdziesiątych XX wieku konserwatyści zdecydowali się dopuścić kobiety do funkcji rabinów.

Jest też wiele osób pochodzenia żydowskiego, które nie identyfikują się z określonym wyznaniem lub nie przestrzegają zwyczajów religijnych. Istnieje ponadto wiele organizacji wspólnotowych, które są ponadwyznaniowe i służą potrzebom członków społeczności żydowskiej niezależnie od ich wyznania.

Kluczowe aspekty kultury żydowskiej

Szabat: Od zachodu słońca w piątek do zachodu słońca w sobotę, wielu religijnych Żydów obchodzi w domu lub w synagodze szabat. Zwyczaje szabatowe różnią się w zależności od miejsca na świecie; niektórzy wyznawcy judaizmu powstrzymują się wówczas od jakiegokolwiek pracy.

Ograniczenia dotyczące diety: W prawie żydowskim istnieją przepisy żywieniowe, których Żydzi przestrzegają w mniejszym lub większym stopniu, a inni jeszcze w ogóle ich nie zachowują. Żywność zgodna z zasadami prawa żydowskiego jest określana jako koszerna. Wieprzowina i niektóre owoce morza są zakazane, a mięso innych zwierząt powinno być ubijane według ścisłych zasad, przez osobę wykwalifikowaną (szochet, rzezak). Mięsa i produktów mlecznych nie spożywa się, nie gotuje oraz nie przechowuje razem; po spożyciu mięsa lub drobiu religijny Żyd odczeka jakiś czas przed zjedzeniem nabiału. Dobrą praktyką jest spytanie bezpośrednio danej osoby o jej ograniczenia dietetyczne.

Główne święta religijne: Jak w każdej tradycji religijnej, Żydzi obchodzą w ciągu roku wiele świąt. Kilka z nich ma istotne znaczenie nawet dla osób, które nie są szczególnie religijne. Dokładne daty różnią się nieznacznie zależnie od roku, ponieważ judaizm stosuje się do kalendarza księżycowego. Warto sprawdzić te daty i wpisać je do kalendarza szkolnego, gdyż mogą mieć wpływ na życie uczniów, rodziców i kolegów z pracy, którzy są Żydami.

- **Rosz Haszana** to żydowski Nowy Rok, obchodzony przez dwa dni we wczesnej jesieni, jest obok Jom Kipur największym świętem judaizmu.
- **Jom Kipur** to Dzień Pojednania przypadający dziesięć dni po Rosz Haszana. Post i całonocne modlitwy w synagodze dają wyznawcom judaizmu sposobność kontemplacji życia, wyrażenia skruchy i wprowadzenia zmian z swoim życiu na nowy rok.
- **Pascha** to wiosenny festiwal wolności. Świątują się ją przez osiem dni na pamiątkę Wyjścia Izraelitów z Egiptu. Pierwszego wieczoru wierzący Żydzi spożywają rytualny posiłek – seder.
- **Chanuka** przypada w środku zimy. Obchodzona przez 8 dni, znana jest także pod nazwą Święta Świeceł. W trakcie Chanuki wyznawcy judaizmu obdarowują się prezentami i zapalają osiem świec na specjalnym dziewięcioramiennym świeczniku zwanym chanukiją.

Obrzędy przejścia: Wszystkie kultury i religie celebrują momenty zwrotne w życiu swoich wyznawców. Oto kilka z nich, które dotyczą dzieci żydowskich:

- **Obrzezanie:** chłopcy żydowscy zazwyczaj podlegają obrzezaniu w ósmym dniu życia.
- **Bar micwa i bat micwa:** w wieku ok. 12-13 lat chłopcy świętują przejście z dzieciństwa w okres nastoletni podczas uroczystości zwanej bar micwa, a dziewczęta podczas bat micwy.

ŹRÓDŁO: Nicolas de Lange, *An Introduction to Judaism* (Cambridge University Press, 2000), s. 89-91, 95, 97-118.

Strategie do wykorzystania w klasie w celu poszerzenia wiedzy o Żydach i judaizmie

Przykłady ćwiczeń do wykorzystania przez pedagogów w celu przeciwdziałania i zapobiegania antysemickim stereotypom¹³

Rodzaj ćwiczenia

Przykład

Wykorzystanie osobistych historii

Podziel się osobistymi historiami, które ukazują:

- różnorodność świata żydowskiego, w celu pokazania, że Żydzi, podobnie jak przedstawiciele innych tradycji, mają szeroki wachlarz wierzeń i praktyk religijnych, lub nie mają ich wcale;
- cechy wspólne Żydów i przedstawicieli innych społeczności, jak aspekty kulturowe, społeczno-ekonomiczne, geograficzne, językowe, itp.; oraz
- Żydów i przedstawicieli innych społeczności religijnych i kulturowych, którzy mieli pozytywny wpływ na historię lokalną, narodową czy międzynarodową.

Wykorzystanie informacji podczas lekcji historii

- nauczanie w szkole historii Żydów jako części historii lokalnej, krajowej lub międzynarodowej, w tym historii Państwa Izrael i sytuacji izraelsko-palestyńskiej, z zastosowaniem podejścia wieloperspektywicznego;¹⁴
- indywidualizacja historii, opowiadanie osobistych historii Żydów (zwykłych ludzi oraz osób powszechnie rozpoznawanych ze świata nauki, sztuki, filozofii, etc.);
- refleksja nad wpływem różnorodnych stereotypów społecznych na prawa przysługujące mężczyznom, kobietom i członkom pewnych społeczności lub grup, w tym Żydom, w różnych okresach w historii i obecnie; oraz
- lekcje o antysemityzmie z okresu przed Holokaustem do teraz (nie zastępuje to niezbędnych lekcji dotyczących samego Holokaustu).

Koncentracja na różnorodnej tożsamości uczniów

- uczniowie tworzą autoportrety (słowne, malarskie, itp.) ukazujące różnorodność klasy;
- uczniowie przedstawiają stworzone przez siebie autoportrety i proszeni są o zauważenie różnorodności swojej klasy (np. co do rasy, koloru skóry, języka, narodowości, pochodzenia narodowego czy etnicznego, religii, kultury, płci, orientacji seksualnej, hobby, zainteresowań, ideałów i idiosynkrazji);
- uczniów zachęca się do zauważenia tych aspektów stworzonych przez siebie autoportretów, które mogą ujawniać lub powodować stereotypy. Uczniowie proszeni są o skupienie się na swojej tożsamości i czynnikach, które wpływają na jej rozwój (m.in. własne wewnętrzne wybory i presja otoczenia); oraz
- uczniowie badają związek między postrzeganiem przez siebie poszczególnych cech a postrzeganiem ich przez innych, ucząc się sposobu konstrukcji narracji społecznych.

¹³ Powyższe przykłady pochodzą z: *Przeciwdziałanie antysemityzmowi poprzez edukację: Wytyczne dla osób odpowiedzialnych za wyznaczanie kierunków polityki* (Warszawa: OBWE / Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka, 2018), s. 41, <<https://www.osce.org/odihr/383089>>.

¹⁴ C.M. Steele, Steven J. Spencer and Joshua Aronson, „Contending with group image: The psychology of stereotype and social identity threat”, w: Mark. P. Zanna (red.), *Advances in Experimental Social Psychology*, t. 34 (Amsterdam: Academic Press, 2002), s. 379-440.

Co zrobić, kiedy...?

...uczeń wyrazi głośno pogląd: „Wszyscy Żydzi mieszkają w Izraelu i wszyscy mieszkańcy Izraela to Żydzi!”?

Wyjaśnijmy uczniowi, że chociaż Izrael jest domem dla milionów Żydów, wielu Żydów jest obywatelami innych krajów całego świata. Tak naprawdę większość Żydów nie mieszka dziś w Izraelu, a tylko około 75% ludności Izraela to Żydzi (pozostali to muzułmanie, w tym Beduini, a także chrześcijanie i druzowie).¹⁵ To nieporozumienie co do tożsamości Żydów może być niebezpieczne, gdyż może prowadzić do ścisłego utożsamiania Żydów z polityką obecnego rządu Izraela lub do nasilenia się incydentów antysemickich na całym świecie w reakcji na wydarzenia w Izraelu.

...uczeń powie: „Wszyscy Żydzi wyglądają tak samo. Łatwo ich rozpoznać, bo mają duże nosy i ubierają się na czarno”?

Ważne jest podkreślenie zróżnicowania ludności żydowskiej i jej cech fizycznych, ponieważ do Żydów zaliczają się osoby pochodzące z Ameryki Północnej, Europy Wschodniej i Zachodniej,

Ćwiczenie

Wizyta w Muzeum Żydowskim, o ile jest ono położone w pobliżu, może być doskonałą okazją do podkreślenia lokalnego dziedzictwa żydowskiego i jego związków z lokalną kulturą. Niektóre miejscowości organizują piesze wycieczki tematyczne, pomagające docenić rolę i doświadczenie społeczności żydowskiej w przeszłości i obecnie.

regionu Morza Śródziemnego, Bliskiego Wschodu, Azji i Afryki, stosujące różne praktyki religijne i kulturowe. Niewielka mniejszość ortodoksyjnych Żydów jest uważana za ultraortodoksyjną i nosi rozpoznawalne czarne ubrania; ponieważ są oni często najbardziej widoczni, wiele osób uważa, że tylko ultraortodoksyjni Żydzi są Żydami. Wyobrażenie Żyda z haczykowatym nosem pochodzi z nieprzyjaznej karykatury znanej w Europie w XIII w. Była ona powielana z biegiem czasu i do dziś pozostaje jednym z dominujących stereotypów.

...w odniesieniu do Żydów uczeń użyje epitetu jak np. „dziwaczny” czy „dziwny”?

To normalne, że ludzie uważają za „dziwne” coś, co jest im nieznanne.

Wielu uczniów nie miało okazji poznać Żydów i być może posiada jedynie bardzo skąpe i uogólnione informacje. Zrozumienie różnorodności pochodzenia, ruchów religijnych i świeckich oraz sposobu, w jaki Żydzi definiują samych siebie może pomóc

Ćwiczenie

Zorganizuj wycieczkę klasową do lokalnych ośrodków kultury żydowskiej, by dać uczniom okazję poznać osoby, które nie pasują do stereotypowego wizerunku. Młodzież z lokalnej społeczności żydowskiej może zostać zaproszona do odwiedzin klasy i opowiedzenia o rodzinie i tradycjach.

¹⁵ The Central Bureau of Statistics (Israel), “Monthly Bulletin of Statistics – October 2018”, <<https://www.cbs.gov.il/EN/pages/default.aspx>>.

Ćwiczenie

Wykorzystaj święta religijne jako okazję do poznania różnych tradycji i historii. Istnieje wiele paralelnych zwyczajów, które można odnaleźć w różnych tradycjach religijnych. Na przykład Pascha i Wielkanoc wypadają mniej więcej w tym samym okresie, podobnie jak Chanuka i Boże Narodzenie. Ponadto wszystkie tradycje praktykują jakąś formę postu. Są to: Ramadan w islamie, Jom Kippur w judaizmie i Wielki Post w chrześcijaństwie.

Uczniowie mogą w małych grupach przeprowadzić analizę znaczących elementów różnych religii, które następnie przedstawią całej klasie.

w zdekonstruowaniu podstawowych uprzedzeń. Ogólnie rzecz biorąc, złożoność tożsamości jest często nadmiernie upraszczana w mediach i reklamie, a w szkole zazwyczaj się jej nie podejmuje. Może to powodować utrwalanie się stereotypowych postaw w społeczeństwie. Przeciwdziałanie takim stereotypom ma największy sens, gdy jest częścią kompleksowego, interaktywnego i integracyjnego podejścia, które uwzględnia różnorodność i bogactwo wszystkich tożsamości, w tym miejsce każdego w społeczeństwie i w klasie.

Uczniowie, którzy mieli okazję podzielić się swoją osobistą historią, są często bardziej otwarci na słuchanie historii innych. Trudne może być również odniesienie się do historii i tradycji innej osoby, gdy nie ma się pełnego obrazu własnej tradycji. Umożliwienie uczniom zgłębiania własnego pochodzenia, w tym aspektów dzielonych z innymi oraz tych, które są odmienne, może być dobrym sposobem na zapoznanie uczniów z kulturami, które nie są reprezentowane w danej klasie.

Źródła i materiały do dalszej lektury

Więcej informacji na temat lokalnych muzeów żydowskich lub dziedzictwa kulturowego na stronach:

- Stowarzyszenia Europejskich Muzeów Żydowskich: <http://www.aejm.org/>;
- członków Rady Amerykańskich Muzeów Żydowskich: <http://www.cajm.net/members/>;
- Europejskich Szlaków Dziedzictwa Żydowskiego: <https://www.jewishheritage.org/web/european-routes/>; oraz
- Europejskich Dni Kultury Żydowskiej, rozpoczynających się corocznie w pierwszą sobotę września: <https://www.jewishheritage.org/web/edjc/>.

Więcej szczegółowych informacji na temat judaizmu można znaleźć na stronach internetowych:

- Judaism 101: <http://www.jewfaq.org/>;
- My Jewish Learning: <https://www.myjewishlearning.com/>; oraz
- „Judaism”, portal BBC, <http://www.bbc.co.uk/religion/religions/judaism/>.

Zapoznaj się z następującymi publikacjami:

- David N. Myers, *Jewish History: A Very Short Introduction* (Oxford University Press, 2017);
- Norman Solomon, *Judaism: A Very Short Introduction* (Oxford University Press, 2000); oraz
- Nicolas de Lange, *An Introduction to Judaism* (Cambridge University Press, 2000).

Zbiór krótkich filmów o dziedzictwie i życiu współczesnym Żydów w wielu miejscach na świecie:

<http://jewishdiscoveries.com/>.

Ćwiczenia edukacyjne dotyczące żydowskich zwyczajów, obrzędów i rytuałów znajdują się na stronie internetowej organizacji A Jewish Contribution to an Inclusive Europe (CEJI):

http://www.ceji.org/?q=content/publications/educator_resources.

Plany lekcji dla nauczycieli i ćwiczenia dla dzieci:

<http://religions.mrdonn.org/judaism.html>.

Pomysły na uczenie o judaizmie na portalu dla nauczycieli dziennika „The Guardian”:

<https://www.theguardian.com/teacher-network/2016/jan/18/how-to-teach-judaism>.

Testy edukacyjne o judaizmie na stronie:

<https://www.educationquizzes.com/us/specialist/>.

Plan lekcji nt. życia Żydów przed II wojną światową na stronie:

www.facinghistory.org/music-memory-and-resistance-during-holocaust/jewish-life-world-war-ii.

Plan lekcji nt. „The Web of Community: Jewish Life before the War” [Sieć społeczności: życie Żydów przed wojną] na stronie:

www.facinghistory.org/resource-library/web-community-jewish-life-wars.

Przykłady społeczności żydowskich w różnych miejscach świata, „Jews around the Globe”:

www.myjewishlearning.com/category/study/jewish-history/jews-around-the-globe/.

Wiele krajowych lub lokalnych organizacji społeczności żydowskich udostępnia na swoich witrynach internetowych podstawowe informacje dotyczące kultury żydowskiej.

